

„მასის ადამიანი“

ფიქრია დიდებაშვილი

სტუ-ს ასოცირებული პროფესორი

“MASS MAN”

Piqria Didebashvili

Associated Professor of GTU

ABSTRACT

The epoch of scientific-technical revolution formed the terms for technological equipment of man and improvement of social wellbeing. On the other part, the so-called global problems appeared in the material life and strong symptoms of decomposition of personality – in the spiritual life.

The latter tendency is often explained by the deprivation of man in the masses. Man is increasingly losing his individuality, inner uniqueness and spiritual integrity. He becomes an invisible member of the monotonous mass. Jose Ortega-Gasset raised his voice against this new reality with his famous “Mass Rebellion” (“Rebelion de las masas”).

New “institutions” were created, new “organizations” – organizations of mass consciousness, where “mass values” are stuck. The philosopher gave us an in-depth analysis of the crisis in Europe. This pessimism shows the contradictions and crises of modern civilization, which are deepening and becoming a vague perspective of humanity.

In terms of the Christian faith the loss of a person in the masses is a great evil. It is a fall into sin too. Christianity sees the resemblance of man to God in the inner uniqueness, the uniqueness of man.

From this viewpoint, the book of German Catholic philosopher and theologian Rihardo Guardini “End of the New Time. Attempt of Orientation” is of great interest. The book was published in 1950. The author opposed bestseller of Jose Ortega-Gaseti “Revolt of Masses”. The German philosopher does not support identification of “modern masses” with “formless multitude”, a crowd of people

Main task of our time is to preserve human “appearance”. If all the “appearances” are unique and this uniqueness in all conditions can be realized, then mass multitude of men is good. “It is better men be as many as possible”.

Consequently, “community of masses” seems to the Catholic thinker not only as inevitability, but also as morally justified condition.

საკვანძო სიტყვები: სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუცია, ევროპის კრიზისი, ხოსე ორტეგა-გასეტი, მასობრივი ადამიანი, ინდივიდი, ბრბო, მასების ამბოხი, მასობრივი ღირებულებები, რომანო გვარდინი, თანამედროვე მასა, ინდივიდთა უფო-

რმო სიმრავლე, ადამიანის რენესანსული ტიპი, სახე, მასების საზოგადოება.

Key words: scientific-technical revolution, European crisis, Jose Ortega-Gasset, mass person, individual, crowd, revolt of the masses, mass values, Romano Guardini, modern mass, formless multitude of individuals, Renaissance type of man, face, mass society.

* * * *

სამეცნიერო-ტექნიკური რევოლუციის ეპოქამ შექმნა ადამიანის ტექნოლოგიური აღჭურვის და სოციალური კეთილდღეობის გაუმჯობესების პირობები. მეორე მხრივ, შეიქმნა ახალი, მანამდე უცნობი სირთულეები ადამიანის მატერიალურ და სულიერ ცხოვრებაში. მატერიალურ ცხოვრებაში თავი იჩინა ეგრეთწოდებულმა გლობალურმა პრობლემებმა, ხოლო სულიერ ცხოვრებაში -- პიროვნების რღვევის მძლავრმა სიმპტომებმა.

უკანასკნელ ტენდენციას ხშირად განმარტავენ ადამიანის გათქვეფად მასაში. ადამიანი სულ უფრო და უფრო ჰკარგავს თავის ინდივიდუალობას, შინაგან უნიკალობასა და სულიერ მთლიანობას. ის იქცევა ერთფეროვანი მასის უჩინარ წევრად. ამ ახალი რეალობის წინააღმდეგ აღიმართა ხმა ხოსე ორტეგა-გასეტმა (1883-1955) თავისი სახელგანთქმული „მასების ამბოხით“. წიგნი გამოვიდა 1930 წელს.

„მასის ადამიანი ისაა, ვინც არ გრძნობს თავის თავში არავითარ განსაკუთრებულ უნარს, განსხვავებას სხვებისაგან, კარგს ან ცუდს. ის გრძნობს, რომ ზუსტად ისეთივეა, როგორც არიან დანარჩენები. თუმცა, ამით სულაც არაა შენუხებული, პირიქით ბედნიერია, რადგან გრძნობს თავის თავს ისეთივე, როგორიც სხვები არიან.“ [2; 121]

ესპანელი ფილოსოფოსი აღნიშნავს, რომ მასები ადრეს არსებობდნენ, მაგრამ იყვნენ შეუმჩნეველნი. მათ ეკავათ უკანა ადგილი სოციალურ ცხოვრებაში, ახლა კი გახდნენ მთავარი მოქმედი პირები. „გმირები გაქრნენ, დარჩა გუნდი“. ინდივიდები, რომლებიც ბრბოს შემადგენლობაში შედიან, ადრეც არსებობდნენ, მაგრამ არა ბრბოში. ისინი ეწოდნენ განცალკევებულ ცხოვრებას ერთმანეთისაგან სრულიად დამოუკიდებლად, ან საქმიანობდნენ პატარა ჯგუფებად გაერთიანებულნი. ყოველ მათგანს ეკავა თავისი ადგილი სოფელში, დასახლებებში, დიდ ქალაქში, კვარტალში.

„ევროპის საზოგადოებრივ ცხოვრებაში არსებობს მნიშვნელოვანი ფაქტი: მთელი ძალაუფლება საზოგადოებაში ხელთ იგდეს მასებმა, რადგან მასები განსაზღვრების თანახმად არ უნდა მართავდნენ და არც შეუძლიათ მართონ საკუთარი ბედიც

კი, რომ არაფერი ვთქვათ საზოგადოებაზე მთლიანად, აქედან გამომდინარეობს, რომ ევროპა ამჟამად განიცდის ყველაზე მძიმე კრიზისს, რომელიც შეიძლება თავს დაატყდეს ხალხს, ერს და კულტურას. ასეთი კრიზისები, არა ერთხელ იყო ისტორიაში, მათი ნიშნები და მათგან გამომდინარე შედეგები ცნობილია. მათი სახელიც ცნობილია - ესაა მასების ამბოხი.“ [2;120].

ფილოსოფოსი ასახელებს იმ სამ ფაქტორს, რომლებმაც ხელი შეუწევს და მისცეს ახალი სარბიელი თანამედროვე ადამიანს. „სამმა ფაქტორმა გახადა შესაძლებელი ამ ახალი სამყაროს შექმნა: ლიბერალური დემოკრატია, ექსპერიმენტული მეცნიერება და ინდუსტრიალიზაცია“.

შეიქმნა ახალი „ინსტიტუციები“, ახალი „ორგანიზაციები“ - მასობრივი ცნობიერების ორგანიზაცია, სადაც იჭედება „მასობრივი ღირებულებები“. ეს ფაქტორი სერიოზულ დაბრკოლებად აღიმართა ადამიანის გათვითცნობიერების გზაზე. ამ ახალი ორგანიზაციის წინააღმდეგ გაილაშქრა **ორტეგა-გასეტმა**. სოციალურ გარემოს შეუძლია პიროვნებაში პიროვნულის ნიველირება. ამ დროს პიროვნება იქცევა „ამბოხებულ მასად“. იგი თვლის, რომ ამის მიზეზი ისაა, რომ ევროპა დარჩა მორალის გარეშე, მასის ადამიანმა უკუაგდო მოძველებული მცნებები არა იმისათვის, რომ შეეცვალა ისინი ახლით, უკეთესით. არამედ ის, რომ მისი სასიცოცხლო წესის შინაარსად ქცეულა, იცხოვროს მცნებებისადმი დამორჩილების გაეშე.

ფილოსოფოსმა მოგვცა ევროპის კრიზისის ღრმა ანალიზი, რითაც რეალობაზე მეტად იწინასწარმეტყველა მომავალი. ამ პესიმიზმში ჩანს თანამედროვე ცივილიზაციის წინააღმდეგობრიობა და კრიზისი, რომელიც სულ უფრო ღრმავდება და კაცობრიობის ბუნდოვან პერსპექტივად იქცევა.

ადამიანის დაკარგვა მასაში დიდი ბოროტებაა, ცოდვით დაცემაა, ქრისტიანული სარწმუნოების თვალსაზრისით. ასეა, რადგან ადამიანის მსგავსებას ღმერთთან ქრისტიანობა ადამიანის შინაგან უნიკალობაში, განუმეორებლობაში ხედავს. მასაში დაკარგვა კი სწორედ ამ ღირსების დაკარგვაა და, მაშასადამე, უღმერთობაა. აქედან გასაგებია ქრისტიან მოაზროვნეთა შეშფოთება „მასობრივი ადამიანის“ გამო, მათ მიერ ამ პრობლემის მწვავე შეფასება და გამოსავლის ძიება.

ამ მხრივ საინტერესოა გერმანელი კათოლიკე ფილოსოფოსისა და თეოლოგის რომანო **გვარდინის** (1885--1968) ნიგნი „ახალი დროის დასასრული. ორიენტაციის მცდელობა“. ნიგნი გამოვიდა 1950 წელს.

ნიგნის ავტორის ორიგინალობა უკვე იმაში ჩანს, რომ იგი დაუპირისპირდა ხოსე **ორტეგა-გასეტის** იმხანად ესოდენ გახმაურებულ ბესტსელერს „მასების ამბოხი“. ესპანელი ფილოსოფოსი მსოფლიო ისტორიის არენაზე „მასის ადამიანის“ გამოჩენას მხოლოდ ნეგატიურად მოვლენად აფასებდა და ამ

მხრივ წმინდა არისტოკრატიულ პოზიციას იკავებდა. გვარდინი არაა ასე რადიკალური, თუმცა არანაირად არ აპირებს დახუჭოს თვალი მასის გააქტიურების პროცესის საშიშ ტენდენციებზე.

უწინარესად ყოვლისა, გერმანელი ფილოსოფოსი არ ემხრობა „თანამედროვე მასის“ გაიგივებას „უფორმო სიმრავლესთან“, ადამიანთა გროვასთან, რაიც ახალ დროში ფონს ჰქმნიდა ცალკეული „მაღალგანვითარებული ინდივიდებისთვის“.

კერძოდ, იმ ცეზარე ბორჯიებისა და ბენვენუტო ჩელინებისთვის, ნაპოლეონებისა და გოეთეებისთვის, ვინც მოახერხეს საკუთარი უნიკალობის, განუმეორებელი სუბიექტურობის რეალიზება; ხოლო მოახერხეს ეს იმ „მრავალთა, ერთობ მრავალთა“ სანინააღმდეგოდ, რომლებსაც კვარცხლბეკის, ხოლო ხშირად მასალის როლი ერგოთ წილად.

გვარდინი კი ფიქრობს, რომ ახალი დროის „ჩვეულებრივ ადამიანსაც“ არანაკლებ სურდა საკუთარი თავის რეალიზება, ვიდრე იმ ეპოქის არისტოკრატ წარმომადგენლებს. დიახ, სურდა, მაგრამ ვერ შეძლო გარემოებათა გამო. მან ვერ განავითარა თავისი პიროვნება, ვერ განახორციელა იგი „გარეთ“ -- „ისტორიის მასალაში“, ეპოქის „ლიტონსა და ქვაში“. ახალი დროის „ინდივიდთა სიმრავლე“ ბედმა გასწირა, არ მისცა „რეალიზების შანსი“. „თანამედროვე მასა“ კი სხვაა. მის წარმომადგენლებს აღარ სურთ „თვითრეალიზება“. ეს აღარაა მათი იდეალი. აი ამ არსებითი განსხვავების დანახვას ითხოვს გვარდინი.

ახალი დროის „ინდივიდთა უფორმო სიმრავლე“ ადამიანის ემანსიპაციის შედეგია. „მასა“ კი, რომლის გამოჩენამაც გვაუწყა ახალი დროის დასასრული, სრულიად სხვა პროცესების შედეგია -- იგი მსხვილ მანქანურ წარმოებას უკავშირდება.

„მასის ადამიანს“ აღარ ხიბლავს ინდივიდუალობა და სუბიექტურობა იმ აზრით, როგორც იგი ესმოდა აღორძინების ხანას; კერძოდ -- უსაზღვრო, უზომო ინდივიდუალობა. ამ ახალ სოციალურ ტიპს არ სჩვევია თავისი უნიკალობის ხაზგასმა. ის აღარ ეძებს განუმეორებელ იერ-სახეს და განსხვავებულ „ცხოვრების წესს“. პირიქით, მას მოსწონს თავისი ცხოვრების „რაციონალური დაგეგმვა და ნორმირება“ მანქანური წარმოებიდან მომდინარე მოთხოვნების შესაბამისად. ეს მიაჩნია მას გონივრულ ცხოვრებად. ასევე ნაკლებად იზიდავს „მასის ადამიანს“ „თავისი ცხოვრების დაფუძნება პირად ინიციატივაზე“ [1; 67]. მას ურჩევნია იხელმძღვანელოს მრავალრიცხოვანი ორგანიზაციიდან მოწოდებული პროგრამით. მათში ჩართული და მათგან მართული „ადამიანი ინდივიდუალობის გარეშე“ სულაც არ იმყოფება შეურიგებელ კონფლიქტში მათთან, რადგან აქაც კარგად პოულობს თვითრეალიზების რესურსებს.

ეს არ ნიშნავს, რომ გვარდინი აღტაცებულია „მასობრივი ადამიანით“. ის კარგად ხედავს იმ დანაკარგს, რაც თან ახლავს ახალ პროცესს: „მასის ადა-

მიანი» ბევრი რამით ჩამოუყვარდება „რენესანსის ადამიანს». შეუძლებელია ვერ შენიშნო ის სევდა, რაიც თან ახლავს გვარდინის მსჯელობას „მასის ადამიანის» დახასიათებისას. ამ ადამიანს, ჩამოუყალიბდაო თავისებური „ინსტიქტი» -- არ გამოირჩეოდეს სხვებისგან, დარჩეს კოლექტიური სულისკვეთების უპიროვნო მატარებლად, თითქოს თავისებურება უამრავ საფრთხეს შეიცავდეს და „ყოველივე უსამართლობის» საწყისი იყოს.

გვარდინის აშკარა შემოფოთებას იწვევს ის, რომ „ინდუსტრიულ საზოგადოებაში» ჰქრება „ადამიანთა კერძო ცხოვრებისადმი პატივისცემა «. კერძო ცხოვრება სულ უფრო ღრმად და „ტოტალურად» მოიცვა სტატისტიკამ და გადაიქცა ადმინისტრირების საგნად. ეს ტენდენცია ფაშიზმის საფრთხეს შეიცავს.

მაგრამ, „ადამიანის რენესანსული ტიპის» თავყვანისმცემელთაგან განსხვავებით, გვარდინი არ ფიქრობს, რომ ამ დანაკლისმა გამოიწვია პიროვნების დეგრადაცია, მისი ღვთიური მომენტის -- „სახის» დაკარგვა. „მასის ადამიანი» კათოლიკე მოაზროვნეს როდი წარმოუდგება ნაკლები ყურადღების ღირსად, ვიდრე „რენესანსული ინდივიდი» იყო, რომელიც მართლაც უფრო შთამბეჭდავი ჩანს. გვარდინის ღრმად სწამს, რომ ეს უპირატესობა **ესთეტიური** ხასიათისაა და არა **ეთიკური**.

„რენესანსული ინდივიდუალიზმით» აღტაცებაა, მისი ქებათა ქება **ესთეტიზმი**. მაგრამ ეს თვალსაზრისი შეზღუდულია -- არ ითვალისწინებს იმ ათასობითა და მილიონობით ადამიანს, ვის ხარჯზეც განახორციელეს საკუთარი თავი ცალკეულმა „ტიტანურმა პიროვნებებმა». გვარდინი რელიგიური მოაზროვნეა და არ შეუძლია არ დაუპირისპიროს ამ ესთეტიზმს **ეთიკური** თვალსაზრისი. ამ თვალსაზრისის თანახმად, არ უნდა დაგვავიწყდეს ის „მრავალნი, ერთობ მრავალნი». განა სამართალია ის, რომ ამ ადამიანებს არ მიეცათ საკუთარი ცხოვრების რეალიზების, საკუთარ თავში ღვთიური საწყისის აღმოჩენისა და დამკვიდრების საშუალება?

მართლაც, ვისაც ზნეობრივი გრძნობა შემო-რჩენია, შეუძლებელია არ მოესმას ხმა „დამცირებულითა და შეურაცხყოფილთა». მას, ვისაც მოესმა ეს ხმა, არ გაუჭირდება ახალი დროის დასასრულს შექმნილი სიტუაციის დანაკარგი და მონაპოვარი შეადაროს ერთმანეთს და ნახოს, თუ რომელი გადასწონის.

გვარდინის ეს დასკვნა შეიცავს მოწოდებას თვითშეზღუდვისკენ და „ახალი დისციპლინისკენ», რაც უპირისპირდება აღორძინების ხანის მოთხოვნას უსაზღვროდ განავითარო საკუთარი თავი; მოთხოვნას, რომელიც ისმოდა ახალი დროის ზედ დასასრულამდე. კათოლიკე ფილოსოფოსი აღმართავს იდეას: „ძალაუფლება ძალაუფლებაზე!». ეს იდეა მან დაუპირისპირა „ძალაუფლების ნების» მაკიაველურ-ნიცშეანურ იდეას.

ახლა სიმძიმის ცენტრი გადადის ახალ კითხვაზე:

რამდენადაა შესაძლებელი პიროვნების გადარჩენა მასის წიაღში? გვარდინი ფიქრობს, რომ მეოცე საუკუნის შუახანებში ადამიანის წინაშე ორი გზა გამოიკვეთა: ადამიანი ან საერთოდ დაკარგავს თავის პიროვნულობას, უნაშთოდ გაქრება მის მიერ შესრულებულ მანქანურ ფუნქციებში, ან მოახერხებს „დისტანცირებას» მათგან და გამაგრდება საკუთარ თავში, თუნდაც გარეგანი სიკეთეების და ამბიციების დათმობის ფასად. ცხადია, ამგვარი თვითშეზღუდვით საკუთარი პიროვნული „ბირთვის» გადამრჩენი ადამიანი ნაკლებად ჰგავს რენესანსისეულ „ყოველმხრივ განვითარებულ» ადამიანს.

გვარდინი მზადაა საერთოდ თქვას უარი პიროვნების ცნებაზე, რომელიც მას რენესანსსა და ახალ დროსთან, მაშასადამე, ექსტენსიური „თვითგანვითარების» იდეასთანაც, სამუდამოდ დაკავშირებულ მოვლენად წარმოუდგება. ჩვენი დროისათვის უფრო შესაფერის ცნებად მას „**სახე**» მიაჩნია. მასში უნდა ვიგულისხმოთ პიროვნების მეტაფიზიკური „ბირთვი», რომელიც რჩება პიროვნების რღვევის შემდეგაც.

„სახე» ინდივიდის, მისი სიმძიმის ცენტრის თავმოყრაა საკუთარ თავში, კერძოდ, ყოფნა არა სამყაროს, არამედ ღვთის მიმართ. „სამყაროს მიმართ ყოფნამ», რაც პანთეისტურმა რენესანსმა დაამკვიდრა, ვერ გაამართლა. ამ გზაზე ადამიანმა ღმერთი დაკარგა და მოიპოვა საკუთარი ინდივიდუალობა. ახლა უარი უნდა ეთქვას პიროვნებას და თავი უნდა მოვუყაროთ მის მიერ გაფანტულ „ღვთიურ ბირთვს», „სახეს».

პიროვნება სოციოლოგიის საგანია. ის „როლე-ბის ერთობლიობაა». ეს როლები ხშირად სრულიად გამორიცხავენ ერთმანეთს და ინდივიდი დგება მკაცრი აუცილებლობის წინაშე: ერთი როლის „ოპტიმალური ფუნქციონირება» ითხოვს სხვა როლების „ჩაყვარებას». უკიდურეს შემთხვევაში იმ როლებისა, რომლებიც სხვებზე მეტად ეწინააღმდეგება მოცემულ როლს. ამიტომ მას უწევს საკუთარ თავთან წინააღმდეგობა და გახლეჩა რამდენიმე „მე»-დ.

ერთი როლის გამო მეორის დავინყება ნიშნავს საკუთარ თავთან იგივეობის გრძნობის დაკარგვას, საკუთარი „სახის» დაკარგვას. საკუთარი „სახე» მხოლოდ მაშინ არსებობს, როცა „სულიერი განცდების» განუწყვეტელი ნაკადი მიმართულია რაღაც მყარისადმი, უცვლელისადმი, აბსოლუტურისადმი. ეს ნიშნავს, რომ ადამიანი ახერხებს გამოიმუშავოს ჩვევა ამ დანაკარგის განცდისა თავისუფლებად, კერძოდ, თავისუფლებად ახალ-ახალი „თვითრეალიზაციისთვის» ახალ-ახალ როლებში. იკარგება საკუთარი თავი როგორც რაღაც ერთი და მთლიანი. ადამიანს გაეფანტა თავისი „თვითობა» ერთმანეთის საწინააღმდეგო როლების გროვაში. უკეთეს შემთხვევაში შენარჩუნებულია ფორმალური ერთიანობა საკუთარ თავთან, ფორმალური „მე», მაგრამ არა შინაარსეული „მე», ვისაც ძალუძს პასუხის-

მგებლობის აღება საკუთარი ქცევისთვის.

როცა ამ მთავარი ცნების-„სახის“ დადებითი დახასიათებაა საჭირო, გვარდინი ამჯობინებს მეტაფორებს. მათ შორის განსაკუთრებით ხშირად ფიგურირებს „ღვთის მიერ გამოძახება“. ყველა ადამიანი, რეალიზებულიც და არარეალიზებულიც, „გამოძახებულია“ ღვთის მიერ, ანუ რაღაც მიმართებაშია ღმერთთან. „სახე“ როდია არისტოკრატთა პრივილეგია, ბედის საჩუქარი. ეს არაა მონოდება უსაზღვრო თვითრეალიზაციისკენ. ეს ადამიანის ერთგულებაა თავისი ძირეული მოვალეობისადმი -- ატაროს სანყისი; უფრო მაღალი, ვიდრე თვითონაა თავისი ორიგინალობითა და უნიკალობით.

ჩვენს დროის მთავარი ამოცანა ადამიანის „სახის“ შენარჩუნებაა. ჩვენი კულტურის მთავარი იდეა ესაა. კულტურად ამიერიდან ის უნდა ჩაითვალოს, რაც თითოეულ ადამიანს დაეხმარება საკუთარი „სახის“ შენარჩუნებაში. თითოეულს და არა ცალკეულ რჩეულებს, რადგან „გამოძახებულია“ ყველა და არა მხოლოდ გენიოსი. ყველასა აქვს ეს „პირადი შანსი“ როგორც რაღაც უპირობო, რასაც უნდა შემოვავლოთ ყველაფერი დანარჩენი. კულტურა იმისთვისაა მონოდებული, რომ ეს შანსი არ დაიკარგოს.

თითოეული „სახე“ გვარდინის განუმეორებლად მიაჩნია. მაგრამ ეს რენესანსისეული განუმეორებლობა როდია, წმინდა ბუნებრივ მრავალფეროვნებას რომ იტევდა ეგზომ ქარბად. „სახის“ განუმეორებლობა სხვაა -- ეს არის ადამიანის შეუცვლელობა საპასუხისმგებლო გადაწყვეტილების მიღების

ჟამს, ღრმა სერიოზულობით აღსავსე ცნობიერება იმისა, რომ შენს ზნეობრივ საქმეს ვერავინ აღასრულებს თვითონ შენს გარდა. შენი ზნეობრივი ქცევა მხოლოდ შენი საქმეა. მას სხვას ვერავის დაავალე, ვერც ვინმეს შეიზიარებ მასში.

ასეთი შეუცვლელობის, ჩაუნაცვლელობის დამლა ხდის ყველა ადამიანს სრულიად განსხვავებულს სხვებისგან. მაშ გვაქვს თუ არა საფუძველი ასერიგად დაგვაფრთხოს მასების ზრდამ? გვარდინის პასუხი მკვეთრად უარყოფითია -- გარეგნული ბრწყინვალეობის შემცირება ხელს არ უშლის შინაგან გაბრწყინებას.

როცა კულტურა გარეთკენაა ორიენტირებული, შედეგად მივიღებთ ერთ გამარჯვებულს და ათას ხელმოცარულს. მათი გაჩენა არ იყო საჭირო, მაგრამ რაკი გაჩნდნენ, იმ ერთისათვის კვარცხლბეკის როლი უნდა შეასრულონ. მაგრამ როცა კულტურა შიგნითაა ორიენტირებული, მაშინ ყველას თანაბარი შანსი აქვს გამარჯვებისა, თვითრეალიზაციისა. თუ ყველა „სახე“ განუმეორებელია და ეს განუმეორებლობა ყველა პირობებში შეიძლება განხორციელდეს, მაშინ კარგია ადამიანთა მასობრივი სიმრავლე. „ისა სჯობს, რომ ადამიანები რაც შეიძლება ბევრი იყვნენ“ [1; 70].

მაშასადამე, „მასების საზოგადოება“, ესე იგი, საზოგადოება, სადაც ერთმანეთის გვერდით მილიონობით ადამიანი ცხოვრობს, კათოლიკურ მონაზროვნეს ეჩვენება არა მხოლოდ გარდუვალობად, არამედ აგრეთვე ზნეობრივად გამართლებულ მდგომარეობად.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. Guardini R. Das Ende der Neuzeit. Ein Versuch zur Orientierung. Würzburg, 1950 (Neunte unveränderte Auflage, 1965);
2. Хосе ортега-и-гассет, восстание масс, вопросы философии, 1989, №3.